

รูปแบบการจัดวางเรือนกลุ่มชาติพันธุ์แซกในเมืองท่าแขก แขวงคำม่วน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

The Characteristics of Vernacular House for Ethnic Groups Saek in Tha Kaek Khammuan Province, Lao PDR

ลักkana อนงค์ไชย¹ และ อติสร ศรีเสาวนันท²

Lakkana Anongchai¹ and Adisorn Srisaowanunt²

Received : 28 ก.ค. 2566

Revised : 25 ต.ค. 2566

Accepted : 27 ต.ค. 2566

บทคัดย่อ

บทความนี้เน้นการศึกษา “รูปแบบการจัดวางเรือนกลุ่มชาติพันธุ์แซก” เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่องสัมภาระทางวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์แซก ใช้การศึกษาภาคสนามเก็บข้อมูลงานสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นเกี่ยวกับการวางผังชุมชนและตำแหน่งทิศทางเรือนของกลุ่มชาติพันธุ์แซกภายใต้บริบทความสัมพันธ์ภูมิทัศน์วัฒนธรรมกับกลุ่มชุมชนที่อาศัยอยู่ในเมืองท่าแขก แขวงคำม่วน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ณ สภาพปัจจุบันผ่านพื้นที่หมู่บ้านกลุ่มชาติพันธุ์แซกที่ยังคงดำรงอยู่ด้วยมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ทางด้านภาษาพูดในระบบเครือญาติจากวิถีดำรงปัจจุบันจำนวน 4 กลุ่ม คือ หมู่บ้านท่าแค หมู่บ้านทอก หมู่บ้านนายอและหมู่บ้านโพนสว่างเพื่อทราบถึงการปรับตัวและการเปลี่ยนแปลงโดยองค์รวมผ่านบริบทกายภาพพื้นที่เกี่ยวกับการวางผังชุมชนและตำแหน่งทิศทางเรือนของกลุ่มชาติพันธุ์แซก ผลการวิจัยพบว่าการวางผังของกลุ่มชุมชนชาติพันธุ์แซกยังคงวางแนวสันหลังคาตามแนวแม่น้ำโขงอยู่เป็นส่วนใหญ่และการตั้งถิ่นฐานบริเวณพื้นที่ที่ตั้งอยู่ใกล้แหล่งน้ำชุมชนไม่ได้เป็นสิ่งกำหนดให้มีการวางผังชุมชนหรือแนวสันหลังคาเรือนตามแนวสายน้ำไหลแต่อย่างใด หากแต่ชุมชนเลือกหันทิศทางหน้าเรือนเข้าหาพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์หรือวัดตามคติความเชื่อทางวัฒนธรรมสืบทอดเป็นหลักซึ่งถือเป็นลักษณะตามแนวคิดสัมภาระทางวัฒนธรรม

คำสำคัญ: สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น, อัตลักษณ์สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น, สัมภาระทางวัฒนธรรม

Abstract

This article examined the architectural arrangement of the houses belonging to the Saek ethnic community, as a component of the investigation into the cultural baggage of the Saek ethnic group. Field studies were conducted to gather data on vernacular architecture, specifically focusing on community planning and the positioning of houses within the Saek ethnic group. The research was carried out in Thakhek city, Khammouane Province, People's Democratic Republic of Laos. The study area encompassed the villages where the Saek ethnic group resides, which still maintains its intangible cultural heritage, including language in

¹ นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

อีเมล: lakkana11anongchai@gmail.com

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อาจารย์ประจำคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร อีเมล: srisaowanunt_a@silpakorn.edu

¹ Doctoral Student, Doctor of Philosophy Program in Vernacular Architecture, Faculty of Architecture, Silpakorn University, Email: lakkana11anongchai@gmail.com

² Assistant Professor Dr., Lecturer in Faculty of Architecture, Silpakorn University, Email: srisaowanunt_a@silpakorn.edu

kinship systems. The four villages included in the study were Tha Khae Village, Thok Village, Nayo Village, and Phon Sawang Village. The aim of the research was to gain a comprehensive understanding of the overall adaptation and changes in the physical context of the area, particularly in relation to community planning and the location of houses within the Saek ethnic group. The research findings indicate that the Saek ethnic community's layout predominantly follows the roof ridge line along the Mekong River. Additionally, the proximity of settlements to communal water sources is not considered a necessary requirement for planning. The community or the ridge of the home aligns with the natural water flow, while also choose to orient the front of the house towards the sacred location or temple based on the cultural traditions passed down through generations. This practice is regarded a defining feature of the notion of cultural heritage.

Keywords: Vernacular Architecture, Local identity in Vernacular, Cultural Baggage

บทนำ

การศึกษา “รูปแบบการจัดวางเรือนกลุ่มชาติพันธุ์แสกในเมืองท่าแขก แขวงคำม่วน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว” ถือเป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัย “สัมภาระทางวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์แสก จังหวัดนครพนม” ซึ่งเป็นการศึกษาและลงสำรวจพื้นที่ภาคสนามเกี่ยวกับการวางผังชุมชนและตำแหน่งทิศทางเรือนของกลุ่มชาติพันธุ์แสก ภายใต้บริบทความสัมพันธ์ภูมิทัศน์วัฒนธรรมกับกลุ่มชุมชนที่อาศัยอยู่ในสภาพปัจจุบัน ผ่านพื้นที่กลุ่มหมู่บ้านกลุ่มชาติพันธุ์แสก ที่ยังคงวิถีดำรงอยู่ด้วยมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ทางด้านภาษาพูด กล่าวคือ การสื่อสารพูดคุยของคนในหมู่บ้านนั้น ยังคงปรากฏการใช้ภาษาชาติพันธุ์แสกในระบบเครือญาติจากวิถีดำรงอยู่ ณ สภาพปัจจุบัน ดังนั้นพื้นที่ชุมชนดังกล่าวจึงสามารถระบุคำนิยามที่ใช้เรียกแทนได้ว่า “ชุมชนผู้พูดภาษาแสก”

การศึกษาข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการเกี่ยวกับถิ่นที่ตั้งของกลุ่มชุมชนชาติพันธุ์แสก ในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว พบว่ากลุ่มชุมชนชาติพันธุ์แสกบางกลุ่มได้อพยพย้ายถิ่นฐานจากพื้นที่ตอนล่างของประเทศจีน ข้อมูลดังกล่าวเป็นการอ้างอิงจากผลการศึกษารวบรวมประวัติของกลุ่มชุมชนชาติพันธุ์แสกในจังหวัดนครพนม (สุรจิตต์ จันทรสาขา, 2520: 6) ดังความว่า “ชาวแสกเป็นชาวไทยเผ่าหนึ่ง ที่อพยพโยกย้ายมาพร้อมกับชาวไทยกลุ่มน้อยเผ่าอื่น ๆ ถิ่นดั้งเดิมนั้นอยู่ณชลยุหนาน (หนองแสตาสีฟู) ครั้นมีสงครามจากการปกครองจึงถูกรุกรานและได้อพยพย้ายลงมาพร้อมกับชาวไทยเผ่าอื่น ๆ (ผู้ไท ข่า กะโซ่ ญ้อ ไทญวน กะเลิง) มาตั้งบ้านเรือนในช่วงแรกอยู่เมืองแสก (ฮาวรอง) อยู่บริเวณพื้นที่ระหว่างจีนและเวียดนาม (อยู่ห่างจากชายแดนเวียดนามประมาณ 20 กิโลเมตรปัจจุบันเป็นเมืองร้าง) ต่อมาเมื่อเห็นว่าภูมิสำเนาเดิมไม่เหมาะสมจึงอพยพย้ายลงมาตามลำแม่น้ำโขง โดย “ท้าวโองมู่ชุกายชา” ได้นำกลุ่มชุมชนชาติพันธุ์แสกบางส่วนกระจายตัวย้ายมาตั้งถิ่นฐานในเขตเมืองลาว และตั้งชื่อหมู่บ้านว่า “บ้านท่าแค” (ปัจจุบันคือบ้านโพธิ์คำ แขวงคำม่วน เมืองท่าแขก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว)

การย้ายถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์แสกมีข้อมูลจากการศึกษาของ ดวงพร คำมณี (2544: 15) ที่ศึกษาที่มาของภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์แสก ที่สอดคล้องกับการย้ายถิ่นฐานในลักษณะความหมายของภาษาพูดที่ความคล้ายคลึงกับชุมชนตอนเหนือของประเทศเวียดนาม ระบุว่า “ชาวแสก เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในแถบเมืองรองและเมืองเว้ ต่อมาจึงถูกอำนาจการครอบครองพื้นที่ภายในชุมชนจนทำให้ชาวแสกตกอยู่ภายใต้การปกครองของเวียดนาม และได้อพยพมาทางตอนใต้และตอนกลางของประเทศลาว จากนั้นจึงย้ายที่ตั้งภูมิลำเนาไปยังแถบเมืองท่าแขก แขวงคำม่วน (ปัจจุบันอยู่ตรงข้ามกับจังหวัดนครพนม ประเทศไทย) กระจายกลุ่มชุมชนตั้งอยู่ตามหมู่บ้านหม้อเพลิง หมู่บ้านทอก หมู่บ้านท่าแค และหมู่บ้านโพธิ์คำ

อีกทั้ง ที่มาของคำว่า “แสก” มาจาก พลเมืองคำเกิด คำม่วน ซึ่งทั้งสองเมืองนี้มีคนหลายกลุ่มรวมกันอาทิ กลุ่มลาวพวน ผู้ไท นอกจากนั้นก็มี กะโซ่ แสก ญวน กะโซ่ และญ้อ สามารถใช้ภาษาลาวเป็นภาษาพูดได้ดี คนเหล่านี้คงเป็นผู้ไท หรือคนไทย

สาขาหนึ่ง ซึ่งถูกเรียกแปลกไป กล่าวคือ สำเนียงแปร่งไป ส่วนชาวเสกนั้นไม่ใช่ลาวหรือไทย แต่เข้ามาแทรกอยู่แทนที่จะเรียกว่าพวกแทรกก็เพี้ยนเป็นแซกไป”

Schliesinger (2003: 151) ได้อธิบายถึงกลุ่มชาติพันธุ์แซกประเทศลาว ตั้งถิ่นฐานตามหมู่บ้านต่าง ๆ แขวงบอลิคำไซ และแขวงคำม่วน หมู่บ้านส่วนใหญ่จะอยู่ห่างไกลกันออกไป ไปมาหาสู่กันลำบาก ชาวแซกส่วนใหญ่จึงมีความใกล้ชิดกับเพื่อนบ้านที่อยู่ใกล้เคียง ได้แก่ กลุ่มชาวลาวและกลุ่มไทอื่น ๆ ส่วนหมู่บ้านที่ตั้งถิ่นฐานบริเวณแขวงคำม่วน ใกล้ริมแม่น้ำโขง มีการไปมาหาสู่ญาติพี่น้องที่อพยพไปตั้งถิ่นฐานในจังหวัดนครพนมมากกว่าในประเทศลาวด้วยกัน กลุ่มชาติพันธุ์แซกในจังหวัดนครพนมเป็นชนเผ่าที่มาจากเมืองนากายโดยท้าวโองมู่ได้พาอพยพมาตั้งถิ่นฐาน ในปัจจุบันโองมู่ถือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ที่คอยปกป้องรักษาชาวแซก (Schliesinger, 2001: 97)

คำอธิบายส่วนใหญ่ของนักวิชาการด้านภาษาศาสตร์กลุ่มชาติพันธุ์ที่ศึกษาภาษากลุ่มชาติพันธุ์แซก ได้ตรงกันว่า การกระจายตัวของกลุ่มชุมชนชาติพันธุ์แซกมักอาศัยอยู่ตามบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำเป็นเขตพื้นที่ เมืองท่าแขก แขวงคำม่วน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว จึงเป็นเหตุผลสำคัญสำหรับการตั้งประเด็นศึกษาการวางผังชุมชนและตำแหน่งทิศทางเรือนของกลุ่มชาติพันธุ์แซก

วัตถุประสงค์

การศึกษารูปแบบการจัดวางเรือนกลุ่มชาติพันธุ์แซกในเมืองท่าแขก แขวงคำม่วน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว จึงมีวัตถุประสงค์หลักดังนี้

1. เพื่อทราบถึงการปรับตัวและการเปลี่ยนแปลงโดยองค์รวมผ่านบริบทกายภาพพื้นที่เกี่ยวกับการวางผังชุมชนและตำแหน่งทิศทางเรือนของกลุ่มชาติพันธุ์แซก
2. เพื่อวิเคราะห์ลักษณะการคงอยู่ สืบสานอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ (Ethnic Identity) และการปรับเปลี่ยนตามลักษณะแนวคิดทางด้านสัมภาระทางวัฒนธรรม (Cultural Baggage)

กรอบแนวคิด

1. ใช้แนวคิดสัมภาระทางวัฒนธรรม (Cultural Baggage) ถือเป็นกรอบแนวคิดทางการศึกษาหลักที่นำมาใช้การวิเคราะห์ข้อมูลของพื้นที่กรณีศึกษา ชุมชนกลุ่มผู้พูดภาษาแซกกลุ่มชาติพันธุ์แซกในพื้นที่จากบริบทชุมชน ในแขวงคำม่วน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (อรศิริ ปาณินท์, 2553: 134-135)
2. ใช้แนวคิดการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม (Cultural Diffusion) วิเคราะห์ข้อมูลภาคสนามเพื่อสร้างความชัดเจนของ (Boas, 1940: 434)
3. จำแนกข้อมูลทางด้านพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมที่แปรเปลี่ยน และสรุปปัจจัยที่ส่งผลต่อรูปแบบการจัดวางเรือนกลุ่มชาติพันธุ์แซก

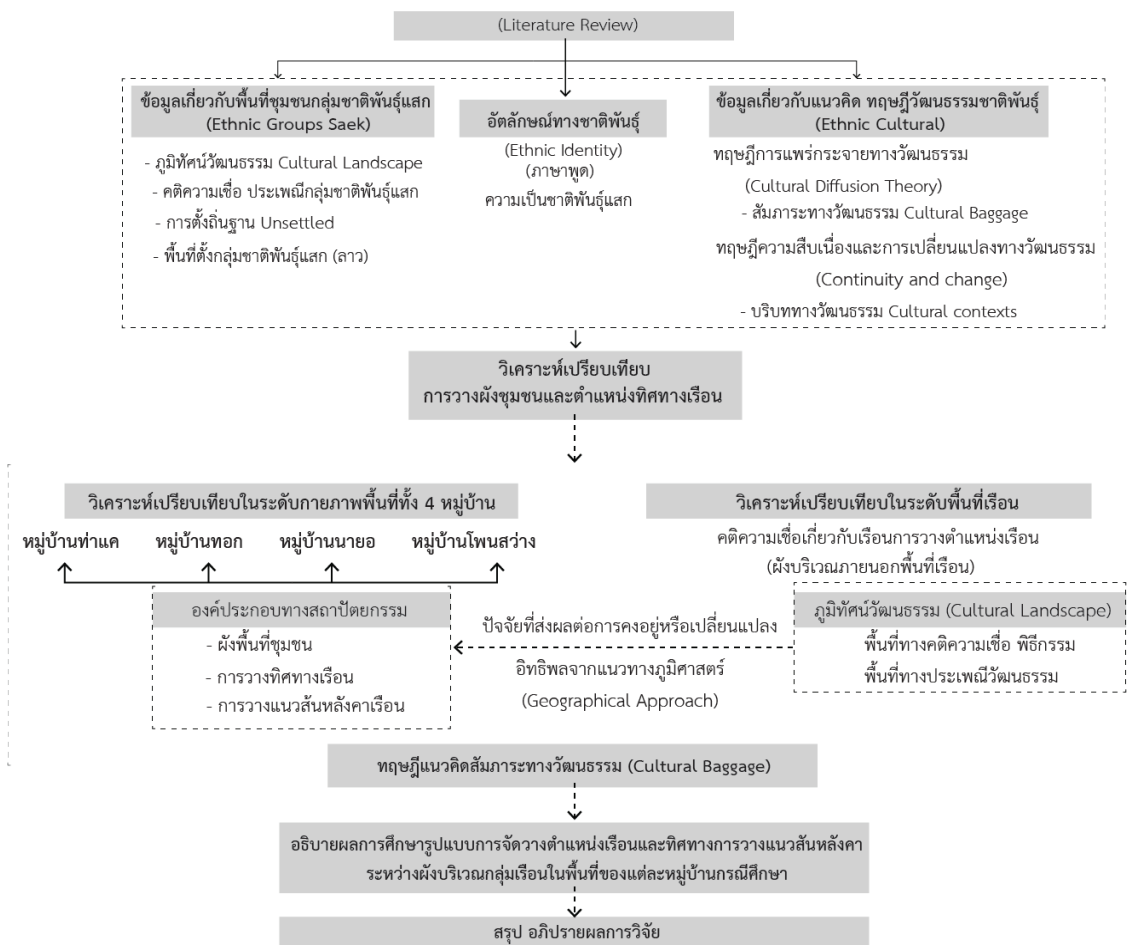
วิธีดำเนินการวิจัย

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งในงานวิจัยด้านสัมภาระทางวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์แซกที่ปรากฏ ณ สภาพปัจจุบันภายใต้ขอบเขตพื้นที่จากบริบทชุมชนในแขวงคำม่วน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ดังนั้นผู้วิจัยจึงเริ่มต้นจากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับบริบทชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ เพื่อให้เข้าใจถึงพื้นฐานความสัมพันธ์เชิงกายภาพพื้นที่ระหว่างบริบททางวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์กับภูมิทัศน์วัฒนธรรมกลุ่มชุมชนที่อาศัยอยู่ในเรือน อธิบายข้อมูลรูปแบบงานวิจัยเชิงคุณภาพ เน้นวิธีการสำรวจทางกายภาพเก็บข้อมูลพื้นที่กรณีศึกษารูปแบบสำรวจภาคสนามทางกายภาพ (Physical survey) ตามกระบวนการปฏิบัติงานที่ภาคสนามในงานสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น (Field Work of Vernacular Architecture) กำหนดเลือกกลุ่มหมู่บ้าน

กรณีศึกษารูปแบบวิเคราะห์แบบเจาะจง (Purposive sampling) และการสอบถามผู้อยู่อาศัยเรือนจากการสัมภาษณ์แบบไม่กำหนดโครงสร้าง (Non-structure) ผ่านเนื้อหาการสัมภาษณ์ที่สามารถตอบข้อมูลในประเด็น ด้านรูปแบบการจัดวางเรือน จากบริบททางวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์แสก ข้อมูลดังกล่าว ถือเป็นข้อมูลพื้นฐานระดับทุติยภูมิที่ไม่สามารถสืบค้นหรือมีการอธิบายอ้างอิงจากแหล่งเอกสารทางวิชาการในปัจจุบัน

1. เกณฑ์การคัดเลือกกรณีศึกษา การคัดเลือกกรณีศึกษาชุมชนชาติพันธุ์แสก อาศัยอ้างอิงจากการกำหนดขอบเขตพื้นที่ศึกษาเจาะจงเฉพาะหมู่บ้านที่ยังคงอยู่ด้วยผู้พูดภาษาแสกตามแหล่งที่ตั้งเรือนอยู่อาศัย เพื่อบ่งชี้ให้ทราบถึงการสืบสานอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ รวมถึงการคัดเลือกเรือนที่อายุมากกว่า 50 ปีขึ้นไป เพื่อใช้สำหรับการเปรียบเทียบวิเคราะห์ข้อมูลถึงลักษณะรูปแบบการจัดวางตำแหน่งเรือนและทิศทางการวางแนวสันหลังคา ระหว่างผังบริเวณกลุ่มเรือนในพื้นที่ของแต่ละหมู่บ้านกรณีศึกษาสู่ขั้นตอนสรุป อภิปรายผลการวิจัย

2. การวิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลอาศัยข้อมูลจากการลงพื้นที่สำรวจภาคสนามที่ได้ศึกษาเรือนอยู่อาศัยของผู้พูดภาษาแสกในแขวงคำม่วน สปป.ลาว โดยใช้สัณฐานวิทยาวิเคราะห์ (Morphological Analysis) วิเคราะห์ร่วมค้นหาคำตอบด้านกายภาพองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมที่น่าสนใจเกี่ยวกับความเป็นชาติพันธุ์แสก เช่น การรังวัดผังบริเวณชุมชนหมู่บ้าน การเขียนแบบในงานสถาปัตยกรรม รวมถึงภาพถ่ายองค์ประกอบโครงสร้างเรือน กระบวนการวิธีวิเคราะห์ข้อมูลมีลักษณะการวิเคราะห์ในระดับพื้นที่ชุมชน เน้นการวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบ (Comparative Analysis) ซึ่งกระบวนการเปรียบเทียบจะสามารถแสดงข้อมูลให้ทราบถึงข้อมูล พัฒนาการความเปลี่ยนแปลงการวางผังชุมชนและตำแหน่งทิศทางเรือนของกลุ่มชาติพันธุ์แสกในแขวงคำม่วน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวในแต่ละระดับความสัมพันธ์เชิงพื้นที่ระหว่างหมู่บ้าน ดังภาพประกอบ 1 ต่อไปนี้

ภาพประกอบ 1 กรอบแนวคิดการวิจัยรูปแบบการจัดวางเรือนกลุ่มชาติพันธุ์แสกในเมืองท่าแขก แขวงคำม่วน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

สรุปผล

ผลการศึกษารายละเอียดของผังหมู่บ้านชาติพันธุ์แสกภายใต้ความสัมพันธ์ระหว่างที่ว่างกับวิถีชีวิตการเลือกที่ตั้งถิ่นฐานและความแปรเปลี่ยนของยุคสมัยในปัจจุบัน พบสิ่งหนึ่งที่ยังดำรงอยู่สื่อความเป็นตัวตนในอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์แสกที่แตกต่างจากอัตลักษณ์ชาติพันธุ์อื่น ๆ คือ “อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมทางภาษาพูด” ที่สามารถเชื่อมโยงคนในชุมชนให้มีความสัมพันธ์ร่วมกันจากภูมิโนวัณธรรม ระบบความเชื่อในความสัมพันธ์ในลักษณะนี้ เป็นวัฒนธรรมทางภาษาและโครงสร้างทางสังคม ที่ถือเป็นระบบเครือญาติสร้างการนับถือระหว่างกันและกัน ผ่านพิธีกรรมการแต่งงานและถือเป็นระบบเครือญาติสมมติภายใต้การสืบทอดทางมรดกทางวัฒนธรรม (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2551: 134-139)

พัฒนาการทางวัฒนธรรมด้านภาษามักมาควบคู่กับบริบทการดำรงวิถีชีวิตที่ต้องอาศัยการอยู่ร่วมกันและก่อรูปเป็นชุมชน กล่าวคือ วิถีความเป็นอยู่การตั้งถิ่นฐานของชุมชนในบริบทเดียวกันย่อมต้องการสื่อสารจากภาษาพูดเป็นหลักจากคติความเชื่อจารีตทางวัฒนธรรมเดียวกัน สิ่งดังกล่าวอาจเป็นเหตุผลสำคัญที่สามารถอธิบายในภาพรวมเกี่ยวกับการเลือกพื้นที่ตั้งเรือนพื้นที่ที่อยู่อาศัยในความสัมพันธ์ต่อกลุ่มชุมชนจากภูมิทัศน์วัฒนธรรม (Cultural Landscape) แต่ยังคงความซับซ้อน

ด้วยระบบสังคมร่วมสมัยจากความหลากหลายในมิติความต่างของวิถีดำรงอยู่ของชุมชน วัฒนธรรมทางภาษาที่ยังคงอยู่ สามารถช่วยส่งเสริมความเปลี่ยนแปลงของกลุ่มชุมชน

แนวคิดเกี่ยวกับการวางผังและการวางทิศทางอาคารในวัฒนธรรมลาว จึงเป็นอีกประเด็นหนึ่งที่ใช้สำหรับการเปรียบเทียบให้เห็นถึงข้อมูลการวางทิศของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น เรือนพักอาศัยของชาวลาวที่สัมพันธ์กับการวางทิศของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น เรือนพักอาศัยของชาวลาวที่สัมพันธ์กับลุ่มน้ำ และตามทิศทางการไหลของสายน้ำ ผลศึกษาการวางทิศทางของวัดในเมืองประวัติศาสตร์หลวงพระบาง ของ Bounpany (2018: 23) พบว่าการเลือกทิศทางของแนวสันหลังคาสถาปัตยกรรมประเพณีมักปรากฏตำแหน่งทิศทางอยู่ใน 3 ลักษณะคือ 1) การวางผังตามความสัมพันธ์กับทิศทางการไหลของสายน้ำ 2) การวางผังหมู่บ้านตามความสัมพันธ์ด้านคติความเชื่อทางพุทธศาสนา และ 3) การวางผังตามความสัมพันธ์ต่อการเข้าถึงชุมชนจากเส้นทางสัญจร จึงได้ข้อสรุปว่า ตำแหน่งทิศทางการวางทิศทางของวัดในเมืองประวัติศาสตร์หลวงพระบาง มีความสัมพันธ์ด้านคติความเชื่อเกี่ยวกับการวางผังตามจารีตวัฒนธรรมลาว ส่งผลถึงการวางผังเรือนพื้นถิ่นที่อยู่อาศัยยังพบความสัมพันธ์เกี่ยวกับการวางทิศการไหลของแม่น้ำสื่อความเข้าใจเป็นความสำคัญของทิศต้นน้ำเป็นหลัก ด้านเรือนของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวเวียงในอีสาน ระบุว่ากลุ่มพื้นที่ชุมชนในความสัมพันธ์ด้านคติความเชื่อในการวางผังเรือนที่สื่อถึงบริบทวิถีชุมชน ต้องอาศัยการดำรงอยู่ในช่วงสมัยที่แปรเปลี่ยนโดยยึดหลักการสืบทอดภูมิปัญญาความเชื่อในสายแม่น้ำ สิ่งใดที่ส่งผลต่อบัจจัยการวางเรือน สิ่งนั้นคืออิทธิพลจากแนวทางภูมิศาสตร์ (Geographical Approach) ของถิ่นที่ตั้งบริเวณลุ่มน้ำที่ต่างกันของกายภาพพื้นที่ตามบริบทความเป็นอยู่ทางวัฒนธรรมชาติพันธุ์นั้น ๆ (การณย์ ศุภมิตรโยธิน, 2562: 31)

จากมิติสัมพันธ์ด้านวัฒนธรรมทางภาษาและแนวคิดเกี่ยวกับการวางผังและการวางทิศทางอาคารในวัฒนธรรมลาว ดังที่กล่าวมา พบประเด็นที่น่าสนใจสำหรับการการลงภาคสนามสำรวจการวางทิศทางเรือนกลุ่มชาติพันธุ์แสก ที่สามารถอธิบายถึงการวางผังชุมชนและทิศการวางเรือนในกลุ่มชุมชนจากวัฒนธรรมทางภาษาเดียวกัน จากจารีต วัฒนธรรม คติ ความเชื่อ การเคารพในพื้นที่สายน้ำและภูมิปัญญาที่สืบทอดต่อกันมาได้ และมีการก่อรูปลักษณะการเลือกพื้นที่ตั้งเรือนตามความเหมาะสมที่สอดคล้องต่อเรือนอยู่อาศัยในรูปแบบความสัมพันธ์ทางเครือญาติคงไว้ในพื้นที่บริเวณเดียวกัน สิ่งเหล่านี้ล้วนสร้างรูปแบบลักษณะการวางผังชุมชนในอีกนัยยะหนึ่ง

ภาพประกอบ 2 แผนที่ตำแหน่งหมู่บ้านชุมชนชาติพันธุ์สเก เมืองท่าแขก แขวงคำม่วน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

กลุ่มตัวอย่างหมู่บ้านในการศึกษาประกอบไปด้วย 4 หมู่บ้าน คือ หมู่บ้านท่าแค หมู่บ้านทอก หมู่บ้านนายอ และหมู่บ้านโพนสว่าง ในการศึกษาค้นคว้าประกอบไปด้วยเรื่องการตั้งถิ่นฐาน การวางผัง และระบบสังคม โดยมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

1. กลุ่มชุมชนชาติพันธุ์สเกหมู่บ้านท่าแค

1.1 การตั้งถิ่นฐานหมู่บ้านท่าแค ได้ตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณทิศตะวันออกของกลุ่มแม่น้ำโขง ลักษณะของผังบริเวณหมู่บ้าน เลือกตั้งถิ่นฐานชุมชนตามเขตพื้นที่ทางทิศเหนือตามขอบลุ่มน้ำโดน หรือที่ชุมชนเรียกว่า “น้ำโดน” ภายภาพพื้นที่เป็นเนินสลับพื้นที่ราบลุ่ม

1.2 การวางผังหมู่บ้านท่าแค เมื่อศึกษาถึงการวางผังหมู่บ้านโดยอาศัยการตั้งข้อสังเกตของการวางทิศทางเรือนจากแนวสันหลังคา พบว่าการวางแนวสันหลังคาของเรือนนั้น ไม่ได้เลือกทิศทางที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างสายน้ำที่ไหลผ่านชุมชน หากแต่การวางทิศของเรือนของชุมชนส่วนใหญ่เลือกตั้งแกนแนวสันหลังคา ไปยังทิศใต้และตะวันตกเฉียงเหนือ อีกทั้งยังพบข้อสังเกตบางอย่างที่น่าสนใจเกี่ยวกับการเลือกวางทิศทางเรือนจากแนวสันหลังคา กล่าวคือ เรือนส่วนใหญ่จะวางแนวสันหลังคาขวางตะวัน ซึ่งต่างจากคติความเชื่อการเลือกวางทิศทางเรือนของชุมชนไท-อีสาน ที่มักถือคติความเชื่อการวางเรือนจะกำหนดเลือกแกนแนวสันหลังคาตามตะวัน (หันด้านสกัดไปทางทิศตะวันออก-ตะวันตก) จากผลสำรวจดังกล่าวจึงแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างบริบททางวัฒนธรรม คติความเชื่อการตั้งเรือนภายในชุมชนกับสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ที่สื่อความสัมพันธ์ที่สอดคล้องผ่านการวางแนวสันหลังคาตามแนวเดียวกับวัด เป็นการวางผังหมู่บ้านตามความสัมพันธ์ด้านคติความเชื่อทางพุทธศาสนา

1.3 ระบบสังคมในหมู่บ้านท่าแค เมื่อพิจารณารูปแบบการวางผังบริเวณเรือนกับรูปแบบเส้นทางถนน จะพบว่าการเข้าถึงพื้นที่เรือนในแต่ละหลังนั้น จะใช้ทางเดินลัดเลาะตามพื้นที่ด้านข้างเรือนเป็นหลัก แสดงให้เห็นถึงการทำเส้นทางที่ผ่านกลางหมู่บ้านนั้น จะใช้ระบบการเชื่อมต่อพื้นที่ด้วยถนนตามมาที่หลัง สังเกตจากการวางเรือนเป็นกลุ่มเรือน ในลักษณะระบบเครือญาติแทบทั้งสิ้น

ภาพประกอบ 3 แผนที่ชุมชนชาติพันธุ์สกลหมู่บ้านท่าแค แขวงคำม่วน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

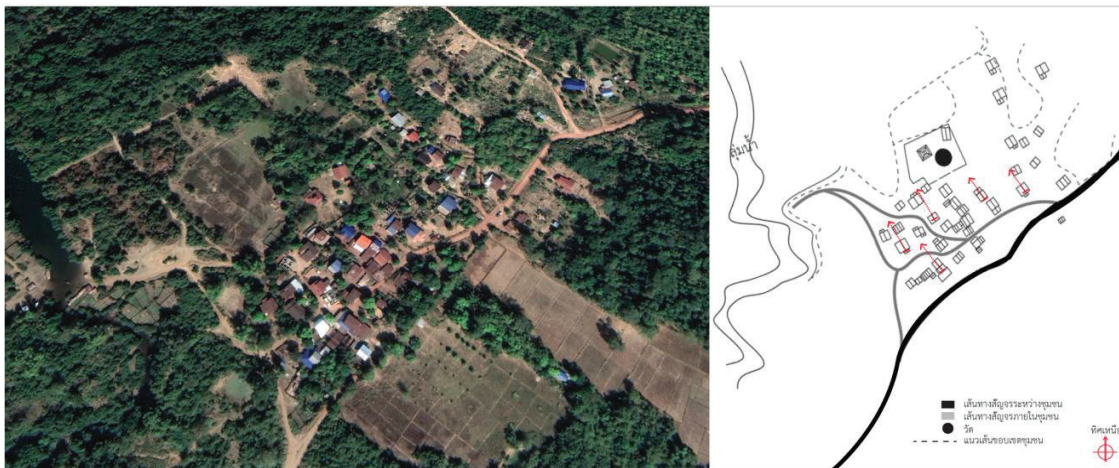
2. กลุ่มชุมชนชาติพันธุ์สกลหมู่บ้านทอก

2.1 การตั้งถิ่นฐานหมู่บ้านทอก เป็นกลุ่มชุมชนชาติพันธุ์สกลที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ทางตอนเหนือของแขวงคำม่วน ซึ่งชุมชนหมู่บ้านทอกเป็นชุมชน 1 ใน 3 ของกลุ่มชุมชนที่อาศัยพื้นที่บริเวณตอนนาเก่าใกล้ต้นลำน้ำโดน เลือกที่ตั้งจะอาศัยความสัมพันธ์ตามถนนเส้นทางการคมนาคมหลักและลำน้ำ

การตั้งถิ่นฐานแต่เดิมมีลักษณะหมู่บ้านกับแบบรวมกลุ่มชุมชนเลือก โดยที่ตั้งเรือนใกล้ลำน้ำ ต่อมาจึงขยายกระจายพื้นที่ตั้งเรือนตามแนวถนนภายในหมู่บ้าน พื้นที่ลานโล่งบริเวณโดยรอบเรือนจะใช้เป็นพื้นที่เชื่อมต่อระหว่างกลุ่มเรือนที่เป็นเครือญาติกัน

2.2 การวางผังหมู่บ้านทอก การวางทิศทางเรือนนั้นมักกำหนดแนวสันหลังคาไปตามสายน้ำ กล่าวคือ แนวสันหลังคาของเรือนส่วนใหญ่ที่สำรวจพบ จะหันด้านสกัดหรือทิศทางเรือนไปยังทิศตะวันออกเฉียงใต้ เรือนบางหลังที่มีอายุมากกว่า 50 ปีขึ้นไป จะหันหน้าเรือนเข้าหาตำแหน่งวัดภายในหมู่บ้าน (ทิศเหนือ) หากสังเกตการวางเรือนในกลุ่มชุมชนนี้จะมีการวางทิศแนวสันหลังคาไปตามแนวทิศทางที่ขนานกับการไหลของสายน้ำชุมชนอย่างชัดเจน ถือเป็นการวางเรือนลักษณะทิศทางที่ขวางตะวันตก

2.3 ระบบสังคมในหมู่บ้านทอก ส่วนใหญ่เป็นลักษณะระบบครอบครัวขยาย กล่าวคือเมื่อลูกสาวหรือลูกชายแต่งงานแล้ว มักจะเลือกพื้นที่ว่างบริเวณรอบเรือนของพ่อแม่ปลูกเรือนหลังใหม่โดยจะสร้างขนาดเรือนเล็กกว่า ใ้ยั้งข้าวเดียวกัน หากเรือนใดมีพื้นที่ว่างไม่เพียงพอ มักจะทำเกยและเขีย (ขาน) เชื่อมต่อขยายพื้นที่ส่วนด้านข้างออกไปโดยปิดล้อม แอ้มฝาเรือนกันห้อง ดังนั้นระบบสังคมในชุมชนจึงมีความใกล้ชิดกันแบบเครือญาติ ถือความเคารพสูงสุดตามบรรพบุรุษ ก่อรูปจารีตประเพณีที่สืบทอดถ่ายทอดทางวัฒนธรรมต่อกันมา ชุมชนเรียกว่า “ฮีดคุ่มเฮือน”

ภาพประกอบ 4 แผนที่ชุมชนชาติพันธุ์แสกหมู่บ้านทอก แขวงคำม่วน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

3. กลุ่มชุมชนชาติพันธุ์แสกหมู่บ้านนายอ

3.1 การตั้งถิ่นฐานหมู่บ้านนายอ ถือเป็นกลุ่มชุมชนที่มีขนาดเล็กที่สุด เมื่อเปรียบเทียบกับ 2 ชุมชนในบริเวณพื้นที่ใกล้เคียงกัน ชุมชนเลือกที่ตั้งถิ่นฐานอาศัยความสัมพันธ์ตามถนนเส้นทางการคมนาคมหลักที่เชื่อมต่อระหว่างชุมชนอื่น การวางตำแหน่งกลุ่มเรือนจะรวมกลุ่มกัน ภายภาพพื้นที่บริเวณด้านทิศตะวันออกของหมู่บ้านเป็นพื้นที่ทุ่งนาว่าง

3.2 การวางผังหมู่บ้านนายอ ซึ่งจากการสำรวจชุมชนพบว่ามีอาคารของหน่วยราชการและโรงเรียนตั้งอยู่ อาจเกิดข้อสังเกตในประเด็นที่ว่าชุมชนแห่งนี้มีความสัมพันธ์ในรูปแบบเฉพาะต่อการปกครองบริหารจัดการที่เข้าถึงมากกว่าชุมชนอื่น แสดงให้เห็นรูปแบบการปรับตัวให้ทันสมัยด้านการจัดผังชุมชนสู่ถึงการพัฒนาด้านพื้นที่ของชุมชน การวางทิศทางเรือนเน้นแนวเส้นหลังคาตามแนวเส้นทางถนน หันด้านสกัดหรือทิศหน้าเรือนไปยังทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ตามทิศทางการวางผังของวัดเป็นหลัก ถือเป็นการวางเรือนลักษณะทิศทางที่ขวางตะวัน

3.3 ระบบสังคมในหมู่บ้านนายอ ปัจจุบันผู้อาศัยภายในเรือนจะประกอบอาชีพกับหน่วยทางราชการ แสดงให้เห็นบทบาทของลักษณะเรือนที่มีรูปแบบร่วมสมัยสื่อสารผ่านรูปทรงหลังคาและวัสดุก่อโครงสร้างเรือน ถือเป็นการปรับตัวทางกายภาพ ประกอบแสดงออกในผังหมู่บ้านและรูปทรงเรือน ที่ปรับเปลี่ยนทั้งด้านสภาพแวดล้อมของถิ่นฐานการเปลี่ยนแปลงทางนิเวศ สู่ถึงบริบททางวัฒนธรรมที่ปรับตัวเนื่องจากปัจจัยภายใน จากความเจริญทางสังคมที่พัฒนาเข้าสู่ชุมชนผ่านสถานที่ของหน่วยงาน รัฐบาล สิ่งเหล่านี้ถือว่าเป็นพัฒนาการของถิ่นฐานอยู่อาศัยที่ได้รับอิทธิพลจากระบบเศรษฐกิจของภาครัฐ

ภาพประกอบ 5 แผนที่ชุมชนชาติพันธุ์แสกหมู่บ้านนายนอ แขวงคำม่วน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

4. กลุ่มชุมชนชาติพันธุ์แสกหมู่บ้านโนนสว่าง

4.1 การตั้งถิ่นฐานหมู่บ้านโนนสว่าง เป็นกลุ่มชุมชนที่มีอายุเรือนที่มากที่สุด หากเปรียบเทียบกับ 3 ชุมชนกรณีศึกษาจากการสำรวจพื้นที่ภาคสนามพบว่า การวางผังชุมชนแต่เดิมได้เลือกพื้นที่ห่างจากเส้นทางสัญจร ซึ่งกลุ่มชุมชนจะรวมตัวกันสร้างเรือนบริเวณใกล้พื้นที่ทุ่งนาเป็นหลัก หลังจากนั้นจึงเริ่มขยายชุมชนวางตำแหน่งที่ตั้งเรือนให้ใกล้ขึ้นกับเส้นทางถนนที่เชื่อมต่อระหว่างชุมชนเพิ่มมากขึ้น

4.2 การวางผังหมู่บ้านโนนสว่าง การวางทิศทางแนวล้นหลังจากการสำรวจพบว่า เรือนที่มีอายุมากกว่า 50 ปีขึ้นไป จะหันด้านสกัดไปยังทิศตะวันออก-ทิศตะวันตก ทิศหน้าเรือนหันไปทางทิศเหนือและทิศตะวันออก ถือเป็นชุมชนที่ปรากฏการวางแนวล้นหลังคาตามตะวัน เมื่อสำรวจต่อไปพบข้อสังเกตว่า การวางแนวล้นหลังคาและตำแหน่งที่ตั้งของเรือนในชุมชน มีทิศทางเดียวกับทิศทางการไหลของสายน้ำลุ่มแม่น้ำโขง อาจมีนัยยะในด้านความสัมพันธ์ระหว่างคติความเชื่อเกี่ยวกับทิศการไหลของสายน้ำ ตามที่ Clement and Clement (2003: 201-202) อธิบายผลการสำรวจว่า พื้นที่การวางผังในชุมชนเรือนลาว มักกำหนดตำแหน่งแนวล้นหลังคาเรียงตามความสัมพันธ์กับการวาง ทิศการไหลของสายน้ำ เป็นหลัก

4.3 ระบบสังคมในหมู่บ้านโนนสว่าง ชุมชนดังกล่าวเป็นชุมชนดั้งเดิมที่ยังคงวัฒนธรรมภาษาแสกในการสื่อสารจากการพูดและการอยู่ร่วมกันแบบเครือญาติเป็นหลัก สังเกตได้จากการต่อขยายพื้นที่จากเรือนบางหลังที่มีอายุมากกว่า 50 ปี ปรากฏมีพื้นที่ปิดล้อมในส่วนห้องนอนของลูกสาวที่แต่งงานออกเรือน หรือการปลูกเรือนหลังใหม่ในบริเวณขอบเขตพื้นที่เรือนของพ่อแม่ จากการสอบถามคนในชุมชนรุ่นแรก ๆ ได้อธิบายถึงการปรับตัวทางสังคมของชุมชนปรากฏ การเปลี่ยนแปลงบริบทจากเก่าเดิมที่น้อยมากพอสมควร โดยสังเกตจากการเปลี่ยนแปลงของรูปทรงเรือนอยู่อาศัยจากโครงสร้างวัสดุที่เก่าเดิมและการไม่โยกย้ายพื้นที่ปลูกเรือนไปที่แห่งใหม่ รวมถึงการหันทิศหน้าเรือนไปยังทิศตะวันออกหรือทิศเหนือ ตามคติความเชื่อทางวัฒนธรรมการปลูกเรือน

ภาพประกอบ 6 แผนที่ชุมชนชาติพันธุ์แสกหมู่บ้านโพนสว่าง แขวงคำม่วน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

อภิปรายผล

จากแนวคิดการวางทิศทางตำแหน่งเรือนไท-ลาวและการวางทิศทางของวัดในลาวของ ชัยสิทธิ์ ด้านกิตติกุล และ Nittha Bounpany (2561: 55-70) จะพบคำอธิบายเพิ่มเติมเกี่ยวกับการวางผังในชุมชนเรือนลาวที่สามารถอ้างอิงตามคติความเชื่อกับบริบทวิถีชีวิตชุมชนวัฒนธรรมไท-ลาวได้ชัดเจนยิ่งขึ้น อธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างการวางเรือนกับบริบททางคติความเชื่อวัฒนธรรมไท-ลาว ดังกล่าวระบุว่า “การวางเรือนตามทิศการไหลของแม่น้ำสื่อความเข้าใจเป็นความสำคัญ ของทิศต้นน้ำเป็นหลัก รวมถึงการวางโครงสร้างเรือนพื้นถิ่นที่อยู่อาศัยในองค์ประกอบส่วนส่นหลังคาจะขนานกับแนวทางการไหลของสายน้ำ ที่มีความหลากหลายต่อบัณฑิตการตั้งถิ่นอาศัยในมิติความสัมพันธ์ที่ต่างกัน เรือนในคุ้มลาวจะหันหน้าเข้าหาตะวัน หรือพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ตามที่บรรพบุรุษเคารพนับถือ” ส่วนการวางเรือนของแสกบ้านอาสามารถ จังหวัดนครพนมนั้น จะหันหน้าเรือนรับกับถนนใช้เป็นทางเข้าออก ดังนั้นแนวการหันหน้าจึงมีทั้งหันตามทิศเหนือ-ทิศใต้ และทิศตะวันออก-ทิศตะวันตก (สุวิทย์ จิรมณี, 2545: 215) อย่างไรก็ตามจากผลการวิจัยเรื่องความเชื่อทิศทางการวางเรือนในเรือนบางหลังของชาวแสกมีความเชื่อคล้ายกับเรือนชาวลาวในอีสาน (ชลธิ์ คำเกษ, 2553: 439)

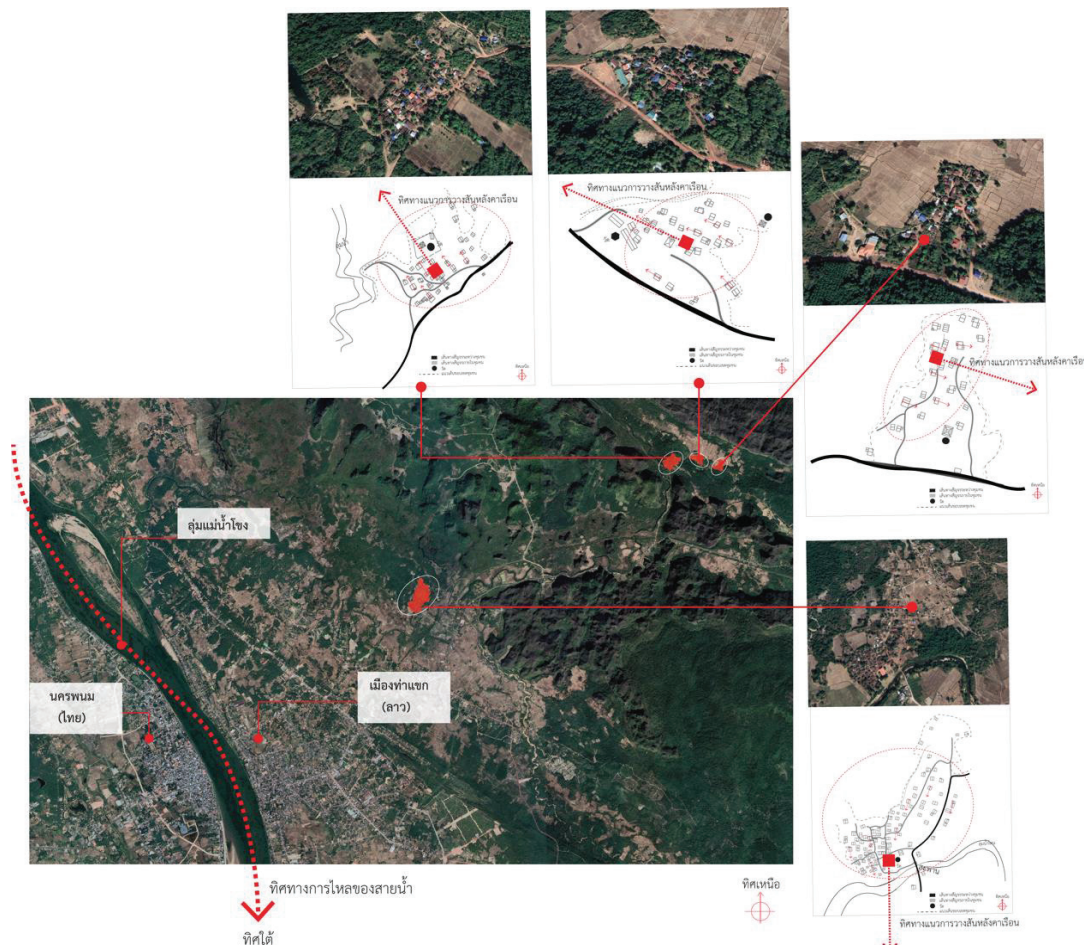
แนวคิดการวางเรือนตามทิศการไหลของแม่น้ำดังกล่าว จึงถูกนำมาใช้สำหรับพิจารณาผลการศึกษาในประเด็นด้านมิติความสัมพันธ์ภายใต้คติความเชื่อ ต่อการวางผังและทิศทางแนวการวางสันหลังคาเรือนอยู่อาศัยของกลุ่มชุมชนชาติพันธุ์แสก (กลุ่มชุมชนผู้พูดภาษาแสก) จากการศึกษา พบว่าลักษณะการวางแนวสันหลังคาของเรือนหลังเก่าที่อายุมากกว่า 50 ปีขึ้นไป มีการวางทิศทางตำแหน่งของเรือน ปรากฏลักษณะรูปแบบการวางแนวสันหลังคาของเรือนมักอยู่ในทิศทางขวางตะวัน (หันด้านสกัดไปทางทิศใต้-เหนือ) ซึ่งกลุ่มเรือนส่วนใหญ่จะหันทิศหน้าเรือนเข้าหาวัดในชุมชน ลักษณะรูปแบบเช่นนี้จะปรากฏอยู่ในกลุ่มเรือน 3 หมู่บ้าน คือ หมู่บ้านท่าแค หมู่บ้านนายอ และหมู่บ้านทอก ส่วนกลุ่มเรือนหมู่บ้านโพนสว่างนั้น เรือนหลังเก่าที่อายุมากกว่า 50 ปีขึ้นไป มักจะหันการวางแนวสันหลังคาของเรือนไปในทิศทางตามตะวัน (หันด้านสกัดไปทางทิศตะวันออก-ทิศตะวันตก) และหันทิศหน้าเรือนเข้าหาวัดในชุมชนเช่นเดียวกับชุมชนอื่น

จากการศึกษาครั้งนี้ ยังมีข้อสรุปว่าลักษณะรูปแบบการวางผังและทิศทางแนวการวางสันหลังคาของเรือนกลุ่มชุมชนชาติพันธุ์แสก เปลี่ยนแปลงตำแหน่งการวางเรือนตามวิถีดำรงอยู่สอดคล้องกับ ภายภาพประกอบตั้งในบริบทสภาพแวดล้อมของชุมชน ส่งผลถึงการปรับตัวผ่านการเลือกที่ตั้งผังชุมชนจากองค์ประกอบของผังหมู่บ้านสู่การตอบสนองความต้องการทางกิจกรรมและพื้นที่ใช้สอยในบริบทใหม่ แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลสังคมชุมชนเก่าต่อการใช้สอยพื้นที่ตามคุณลักษณะที่ต้องการ

เพื่อปกป้องตัวตนจากวัฒนธรรมย่อย (Sub-Culture) สร้างความเป็นส่วนตัวความสัมพันธ์ระหว่างกันจากวัฒนธรรมเฉพาะตน (Importance and Relation for Individual Culture) มากกว่าเรือนของชุมชนในบริบทเมือง ถือเป็นข้อแตกต่างในประเด็นด้านมิติสัมพันธ์จากคติความเชื่อการวางผังและทิศทางแนวการวางสันหลังคาเรือน

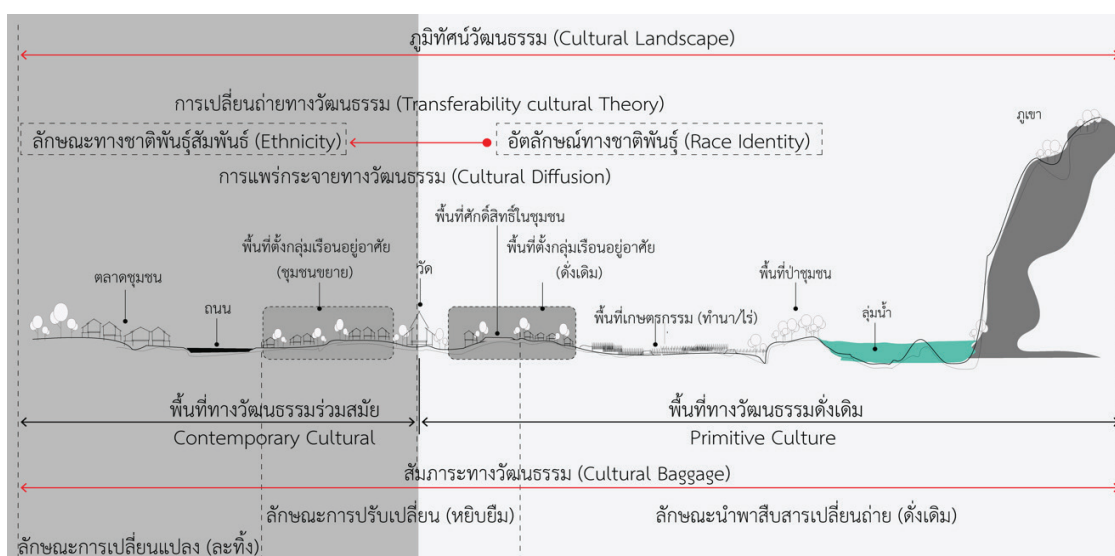
ประเด็นนี้ Rapoport (1990: 29) ได้อธิบายเกี่ยวกับตัวแปรที่จะทำให้คุณลักษณะอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมชาติพันธุ์ในพื้นที่ตั้งถิ่นฐานนั้น มักปรากฏความเหมือนหรือความแตกต่างกันอยู่เสมอ เรียกว่า “ความสัมพันธ์ด้านปัจจัยทางสังคมบริบททางวัฒนธรรมตามสภาพแวดล้อมที่ตั้งของชุมชน”

สำหรับประเด็นการวางทิศทางเรือนในมิติสัมพันธ์กับทิศการไหลของแม่น้ำนั้น หากสังเกตผลการศึกษารวบรวมในพื้นที่ทั้ง 4 หมู่บ้าน พบว่าการวางผังการปลูกเรือนของกลุ่มชาติพันธุ์แสก ยังคงวางแนวสันหลังคาตามแนวของสายลุ่มแม่น้ำโขงอยู่เป็นส่วนใหญ่ อีกทั้งในการตั้งถิ่นฐานแต่เดิมที่เลือกบริเวณพื้นที่ตั้งอยู่ใกล้ลุ่มน้ำชุมชนก็ไม่ได้เป็นสิ่งกำหนดให้ต้องตั้งวางผังชุมชนหรือแนวสันหลังคาเรือนตามแนวสายน้ำไหลแต่อย่างใด หากแต่ชุมชนนั้นเลือกที่จะหันทิศทางหน้าเรือนเข้าหาพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์หรือวัด ตามคติความเชื่อทางวัฒนธรรมสืบทอดเป็นหลัก หากสังเกตภาพประกอบ 7 พบว่าทั้ง 4 หมู่บ้านปรากฏลักษณะการวางแนวสันหลังคาขนานตามแนวสายน้ำไหลของลุ่มแม่น้ำโขง ร่วมกับปัจจัยทางกายภาพภูมิศาสตร์ของพื้นที่อันเป็นข้อจำกัดที่ส่งผลต่อการวางผังเส้นทางสัญจรในหมู่บ้านและส่งผลต่อการวางผังของชุมชนที่ค่อยๆขยายออกไป

ภาพประกอบ 7 แผนที่ความสัมพันธ์ระหว่างทิศทางแนวการวางสันหลังคาเรือนหมู่บ้านชุมชนชาติพันธุ์แสก แขวงคำม่วน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว กับทิศทางการไหลของสายน้ำลุ่มแม่น้ำโขง แขวงคำม่วน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

จากข้อค้นพบ ผู้วิจัยจึงให้ความเห็นเกี่ยวกับประเด็นด้านลักษณะรูปแบบที่เปลี่ยนแปลงนี้ว่า เนื่องจากพื้นที่ตั้งถิ่นฐานจะสร้างข้อกำหนดสำหรับการวางเรือนตามคติความเชื่อที่ถ่ายทอดสืบเนื่องจากรุ่นเก่าสุดันปัจจุบัน จึงถือเป็นความสัมพันธ์ตามบริบททางวัฒนธรรม ซึ่งลักษณะรูปแบบทางวัฒนธรรมดังกล่าวคือ “วัฒนธรรมร่วมสมัยจากการปรับเปลี่ยนสู่รูปแบบวัฒนธรรมร่วม (Contemporary Cultural Changing for Common Culture)” และเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม (Cultural Diffusion) เพื่อย้ายเข้าหาพื้นที่ปฏิสัมพันธ์ สิ่งเหล่านี้ก่อรูปความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมเชิงพื้นที่และปรับตัวสู่พื้นที่ทางวัฒนธรรม หรือที่เรียกว่า “ภูมิทัศน์วัฒนธรรม (Cultural Landscape)” ซึ่งวัฒนธรรมด้านอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่จะปรากฏนั้น ย่อมมีความสัมพันธ์ต่อบริบทเดิมและบริบทใหม่ ของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปในแต่ละช่วงเวลา ดังนั้น การปรับตัวของคนในชุมชนต่อชุมชน (Dyadic relation) จึงกล่าวได้ว่าเป็น “พื้นที่ทางกายภาพ” และ “พื้นที่ทางสังคม” ดังภาพประกอบ 8

ภาพประกอบ 8 ความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมเชิงพื้นที่ที่แขวงคำม่วน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

สามารถอธิบายได้ว่าระหว่างกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของทุกกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีบทบาทลักษณะสืบสาน เปลี่ยนถ่ายจากวัฒนธรรมดั้งเดิม และลักษณะการปรับเปลี่ยนหยิบบ้างจากวัฒนธรรมดั้งเดิมบางส่วนมาใช้ หรือการเปลี่ยนแปลงในบางครั้งอาจพบลักษณะการเปลี่ยนแปลงที่ถูกละทิ้งวัฒนธรรมดั้งเดิมไปจนหมดสิ้น ลักษณะการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมักปรากฏสิ่งที่เรียกว่า การเปลี่ยนแปลงตามแนวคิดสัมภาระทางวัฒนธรรม พบใน 2 ลักษณะ คือ ลักษณะความเป็นรูปธรรม ของสัมภาระทางวัฒนธรรม (Cultural Baggage) ที่จับต้องได้ เช่น การวางตำแหน่งเรือนที่หันหน้าเข้าหาพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์หรือวัดเป็นหลัก และลักษณะความเป็นนามธรรมของสัมภาระทางวัฒนธรรม (Non-Cultural Baggage) ที่จับต้องไม่ได้ เช่น การวางผังบริเวณพื้นที่ของกลุ่มชุมชนที่อาศัยระบบเครือญาติ เน้นการปลูกเรือนในพื้นที่ใกล้เคียงกันและสื่อสารพูดคุยกันด้วยภาษาชาติพันธุ์ (อริศิริ ปาณินท์, 2553: 134-135) สิ่งเหล่านี้แสดงถึงมิติความสัมพันธ์ระหว่างการตั้งถิ่นฐานกับระบบเครือญาติ ที่สื่อผ่านการอยู่อาศัยในอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์เพื่อการสร้างตัวตนให้คงอยู่อย่างชัดเจน

ข้อเสนอแนะ

จากผลสรุปและประเด็นข้อค้นพบที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการจัดวางเรือนกลุ่มชาติพันธุ์แสง ในเมืองท่าแขก แขวงคำม่วน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว พบข้อเสนอแนะสู่การนำข้อมูลไปใช้ ดังนี้

1. ด้านวิชาการ

1.1 ควรนำองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม การวางผังบริเวณพื้นที่ของกลุ่มชุมชนที่อาศัยระบบเครือญาติ ประเด็นการปลูกเรือนในพื้นที่ใกล้เคียงและลักษณะการสื่อสารพูดคุยกันด้วยภาษาชาติพันธุ์แสงของเมืองท่าแขก แขวงคำม่วน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวในสภาพปัจจุบัน เพื่อนำมาวิเคราะห์เปรียบเทียบกับลักษณะความคล้ายคลึง หรือความแตกต่างที่ปรากฏในสภาพสังคมบริบททางวัฒนธรรม ตามสภาพแวดล้อมที่ตั้งของชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์แสง ที่อาศัยอยู่ภายใต้ขอบเขตพื้นที่ชายขอบลุ่มแม่น้ำโขงฝั่งทิศตะวันออกของประเทศไทย

1.2 ควรนำผลการศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบการจัดวางเรือนกลุ่มชาติพันธุ์แสง เข้าสู่กระบวนการจัดเก็บข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ทางสังคมและวัฒนธรรม การอยู่อาศัยของกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ระดับต่างประเทศ เพื่อสร้างพื้นฐานองค์ความรู้และการรับรู้เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างการปรับเปลี่ยนเชิงพื้นที่ตั้งถิ่นอาศัย จากวัฒนธรรมการดำรงอยู่รูปแบบร่วมสมัยกับรูปแบบวัฒนธรรมร่วมแบบดั้งเดิม

1.3 ควรนำข้อมูลด้านสังคมวัฒนธรรมประเพณีปฏิบัติของกลุ่มชาติพันธุ์แสงที่ปรากฏอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่มีรูปแบบเฉพาะสืบสานมายาวนาน ได้เผยแพร่ในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่ทางวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์แสง ผ่านการอธิบายเชิงรูปธรรมถึงรูปแบบการจัดวางเรือนอยู่อาศัย

2. ด้านกายภาพพื้นที่ทางสังคมวัฒนธรรม

2.1 ควรศึกษาปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการใช้หรือการเปลี่ยนแปลงของกายภาพพื้นที่ทางสังคมวัฒนธรรมในกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่บริเวณพื้นที่ใกล้เคียง เพื่อศึกษาเปรียบเทียบเก็บข้อมูลด้านการพัฒนาศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ ผ่านกระบวนการวิจัยเชิงสำรวจพื้นที่ต่อไป

2.2 ควรกำหนดขอบเขตกระบวนการวิจัยด้านอัตลักษณ์เชิงพื้นที่ ให้หลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ สู่การพัฒนาองค์ความรู้บูรณาการร่วมศาสตร์สาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำไปใช้ประโยชน์เกี่ยวกับฐานข้อมูลพื้นที่อยู่อาศัยของกลุ่มชาติพันธุ์ “ภูมิทัศน์วัฒนธรรม (Cultural Landscape)” วิเคราะห์เปรียบเทียบผลต่าง หรือผลความคล้ายคลึงด้านความสัมพันธ์ระหว่างการปรับตัวสู่สังคมร่วมสมัยกับพื้นที่ทางวัฒนธรรมเดิม

เอกสารอ้างอิง

- การุณย์ ศุภมิตรโยธิน. (2562). เรือนของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวเวียงในอีสาน: การยึดแบบแผนดั้งเดิม การปรับตัว และการผสมผสานทางวัฒนธรรม. นครราชสีมา: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา.
- ชลธิ์ คำเกษ . (2553). คุณลักษณะทางสถาปัตยกรรมภายในเรือนพื้นถิ่นชาวแสง กรณีศึกษา บ้านอาจสามารถ ตำบลอาจสามารถ อำเภอเมืองนครพนม จังหวัดนครพนม. วิทยานิพนธ์ สถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสถาปัตยกรรมภายใน. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ชัยสิทธิ์ ด้านกิตติกุล และ Nittha Bounpany. (2561). การวางทิศทางของวัดในเมืองประวัติศาสตร์ หลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว. วารสารหน้าจั่ว สถาปัตยกรรมการออกแบบและสภาพแวดล้อม, 33(1), 55-70.
- ดวงพร คำณี. (2544). การศึกษาชุมชนชาวแสง ศึกษากรณีหมู่บ้านอาจสามารถ ตำบลอาจสามารถ อำเภอเมืองจังหวัดนครพนม. สารนิพนธ์ ศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชามนุษยวิทยา. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2551). นครแพร่จากอดีตมาปัจจุบัน: ภูมิโนควัฒนธรรม ระบบความเชื่อและประวัติศาสตร์ท้องถิ่น. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

- สุรจิตต์ จันทรสาขา. (2520). *จังหวัดนครพนมในอดีต*. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร
- สุวิทย์ จิรมณี. (2545). *ศิลปะสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นอีสาน ในวัฒนธรรมไทย-ลาว*. ชลบุรี: มหาวิทยาลัยบูรพา.
- อรศิริ ปาณินท์. (2553). การเปลี่ยนถ่ายสัมภาระทางวัฒนธรรมของชาวพวน: จากเชียงขวางสู่ลุ่มน้ำภาคกลางของไทย. *วารสารหน้าจั่ว ว่าด้วยประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม และสถาปัตยกรรมไทย*, 7(กันยายน 2553 - สิงหาคม 2554), 133-165.
- Clement, S. and Clement, P. (2003). *Kirdsiri Kreangkrai (Translated in Thai) Ruen Lao: nai khet Vieng Chan and Luang Prabang*. Vientien: Dokket.
- Boas, F. (1940). *Race, Language and Culture*. New york: The Macmillan Company.
- Bounpany, N. (2018). *The Orientation of Temple's Layout Plan in World Heritage Town of Luang Phrabang*. Lao PDR. Bangkok: Silpakorn University.
- Rapoport, A. (1990). *The meaning of the built environment*. Arizona: University of Arizona Press.
- Schliesinger, J. (2003). *Ethnic Groups of Laos: Profile of Austro-Thai-Speaking Peoples* (3rd ed.). Bangkok: White Lotus.
- Schliesinger, J. (2001). *Thi Groups of Thailand: Profile of the Existing Groups* (2nd ed.). Bangkok: White Lotus.